

POZVÁNÍ K NADĚJI

Pavel Filipi. Pozvání k naději. Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegesi. Praha: Kalich 2006. 264 s.

Pavel Filipi se homiletikou zabývá po celý svůj aktivní život. Za katedrou teologické fakulty učí kázat své studenty a na kazatelkách kostelů a modliteben doma i v zahraničí, na něž se dává rád pozvat, si sám – jak kdysi vyložil – ověřuje, zda to, co učí jiné, donese až k vlastnímu cíli, aniž by to poztrácel cestou. To, k čemu na katedře, na kazatelně i ve studovně dospěl, předkládá nyní shrnuto čtenářům.

Své knize klade nemalý cíl: chce čtenáře kazatelství nejen naučit, chce jej pro ně získat. Povzbudit jej a odkrýt mu radost z činnosti jinak velmi opovázlivé a náročné – i Filipi vidí, v navázání na reformační pojetí, základní smysl kázání v tom, že má „umožnit vstup Božího slova do jednotlivcov příběhu tak, aby jim byl osloven a uvěřil mu...“ (str. 102) K této radosti pak podle Filipiho nelze dospět jinak než tak, že se kazatel naplno vystaví základní potíži svého poslání, totiž hledat a dosvědčovat Boží slovo výkladem biblických textů. Filipi nepředkládá nezaajatou učebnici ani encyklopedii osvědčených figlů kazatelského řemesla, nýbrž představuje a předvádí vlastní koncepci kazatelství, jejíž jádro spočívá v přesvědčení, že homiletická „tvorba“ se počíná již v biblické exegesi, příprava aktuálního kázání v pečlivém – a láskyplném – čtení starobylého textu Bible. Vede tedy (potenciálního) kazatele k tomu, aby hledal predikabilitu textu a na hojných konkrétních případech mu demonstruje, že predikabilita patří k základními charakteristikám většiny – ač nikoli nutně všech – biblických textů. V polemice s W. Marxsenem Filipi tvrdí a dokládá, že když se na biblické texty káže, nečiní se s nimi něco jim nevlastního, něco zásadně druhotného, nýbrž že kazatelský výklad je úzus, který biblické texty samy namnoze předpokládají. Není proto divu, že v zásadních výkladech o povaze biblických textů a předpokladech jejich výkladu věnuje značnou pozornost otázce kánonu a pozorování nitrobiblické intertextuality.

Vlastní koncepci ovšem Filipi předkládá v pečlivém, ač nikoli přemírou technických detailů přetíženém rozhovoru se starší (patristickou a reformační) i novodobější odbornou literaturou. Raději než polemicky cituje však ostatní autory pro názory, pojetí a myšlenky, které přejímá a rozvíjí. Z praktických teologů a homiletů se patrně cítí nejbližší T. G. Longovi a R. Bohrenovi, nápadné je ovšem, jak velkou pozornost věnuje biblistům – ze zahraničních především W. Brueggemannovi, G. von Radovi, J. A. Sandersovi a G. Theissenovi, z českých pak svým kolegům J. Hellerovi a P. Pokornému i (přímým či nepřímým) učitelům S. C. Daňkovi a J. B. Součkovi. Je to nápadné, vzhledem k celkové Filipiho koncepci však nikoli překvapivé – ostatně všichni jmenovaní biblisté jsou (byli) také aktivními kazateli a někteří z nich svá exegetická východiska domýšleli i v odborných publikacích věnovaných homiletice (Brueggemann, Theissen).

Filipioho homiletika je nejen učebnicí, avšak je také učebnicí. Poskytuje užitečnou a informativní četbu studentům bohosloví, a to nikoli pouze evangelickým –

s svůj profil evangelického teologa ani ve své homiletice Filipi nijak neskrývá. I zde je však zřetelné jeho pojetí evangelického důrazu, který aspiruje na vše-křesťanskou použitelnost a platnost.

Kniha je přehledně rozvržena do čtyř hlavních částí, z nichž první dvě jsou věnovány zásadním a převážně teoretickým otázkám, druhé dvě pak vyložené prakticky rozvíjejí na četných příkladech; za stěžejní lze považovat část druhou a třetí. Po úvodních otázkách (proč vůbec kázání jako výklad biblického textu?) a základní hermeneutické diskusi, v níž se věnuje především – nikoli ovšem nekriticky – synchronním přístupům, vykládá Filipi ve druhé části své pojetí tzv. „homiletické exegese“. Je dobře srozumitelné, že má-li být homiletika exegetická, totiž v poctivém a soustavném výkladu biblického textu zakotvená, musí být exegese, s níž pracuje, homiletická, totiž od samého počátku ke kazatelskému užití zaměřená. Pod tímto hlediskem vede Filipi své čtenáře k jisté selekci a specifickému propojení exegetických metod – jde o to, „které z exegetických postupů (...) usnadňují cestu od biblického textu k jeho kazatelskému výkladu, a tím korespondují s inherentní tendencí, vnitřním naspádováním biblických textů k *viva vox*.“ (str. 42) Už v této části Filipi užívá nástroje, který bude pravidelně přítomen ve třetí části a v němž vidím jednu z hlavních charakteristik a předností této knihy: demonstrace konkrétním výkladem biblického textu. Čtenář tu může sledovat, jak homileticky produktivní může být citlivost pro gramatické podrobnosti textu, jako jsou spojky, lexikální analýza, literární druh textu, tvary a četnost sloves apod. Nejde o ucelené exegese, nýbrž právě o demonstrace určitého aspektu, ale i tak se jimi čtenář-teolog nejednou cítí podnícen daný text užít za základ kázání. Třetí část pak čtenáře upozorňuje na zvláštnosti jednotlivých druhů biblických textů a základních teologických motivů. Při tom se přechází tam i zpět mezi dvěma díly křesťanského Písma, podobně jako v kazatelském užití neznámá Starý zákon – Nový zákon žádné závazné pořadí. Tak je pojednáno o výkladu podobenství, textů vycházejících z vyznání stvořenosti světa, příběhů a příběhovitosti převážně části Písma (mezi nimi zvláště příběhů praotců, exodu, apokalyptických textů a rodokmenů), prorockých textů, zákonných ustanovení Tóry, příběhu Ježíšova (a v něm specificky zázraků, pašijního příběhu a problému zástupné oběti), epištolních textů (a mezi nimi pavlovské teologie ospravedlnění, eklesiologických textů a parenesí), žalmů. Je zřejmé: jedním z důsledků exegetické poctivosti a zároveň jednou z cest ke kazatelské radosti a zajímavosti je podle Filipiho citlivý respekt k rozmanitosti biblických textů a motivů. Čtvrtá část je pak věnována praktickým aspektům přípravy kázání, jeho výstavby a jazykové polohy a zpětné kontroly před tím, než zazní z kazatelny.

Filipioho nenucené, nicméně zřetelné a podmanivé pozvání k homiletické exegesi a exegetické homiletice přichází v době, kdy je – alespoň v českém protestantismu – cítit jisté rozpaky, ne-li až nechuť vůči zátěži, kterou pro kazatele pečlivý zřetel k biblickým textům údajně je. Míří jistě především do řad kazatelů, avšak s užitekem ji budou číst i ti, kdo se obvykle ocitají na druhé straně kazatelny a zajímá je, co vlastně mohou v kázání hledat, co od něj očekávat, co vlast-

ně kázání má a může být. Vedle proklamovaného záměru poučit a naučit, který bohatě naplňuje, dokáže Filipiho homiletika i upoutat a potěšit, neboť je knihou neobyčejně zajímavou a čtivou.

Jan Roskovec

POSLEDNÍ STOPY UTRAKVISMU?

Edita Štěříková, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku, Praha: Kalich 2004, 549 s.*

Po starších pracích popisujících české exulantské komunity v Pruském Slezsku, v Berlíně a v polském Zelově obrátila Edita Štěříková nyní svou pozornost na území saského kurfiřtství a na jednu lokalitu v držení saské sekundogenitury. Na rozdíl od dřívějších prací, ve kterých autorka mapovala exil 18. století, se soustředí na Sasko a Lužici, které představovaly první cíl pobělohorské emigrace. Od ní se výklad odvíjí přes celý časový úsek, ve kterém v Sasku existovaly exulantské církevní obce.

Od dřívějších autorčiných publikací se tato kniha také liší strukturou. To je způsobeno množstvím saských míst, na kterých se exulanti usazovali, jejich popis znemožňuje vést jednu vyprávěcí linii. Namísto toho nám autorka předkládá mozaiku drobných postřehů. Výklad je zahájen velmi stručným přehledem jednotlivých emigračních vln, od pobělohorské až po 18. století z perspektivy původního domova exulantů. Spolu s první pobělohorskou vlnou odchodů ze země je přehledně popsáno i zavedení katolického jednověří v různých lokalitách. Nastíněny jsou také aktivity exulantů v průběhu dalších fází Třicetileté války, pro pozdější období (včetně 18. století) je nejvýznamnější souvislostí naznačení problematiky kontaktů domácích nonkonformistů s exilem. V tomto bloku jsou včleněny také popisy rekatolizace a emigrace z několika příhraničních venkovských panství, které dobře uvozují málo řešenou problematiku německojazyčných emigrantů z českých zemí.

Podstatná část publikace je věnována cílovým lokalitám českých emigrantů na saském území. Nejprve jsou v abecedním pořádku vypsány méně významné lokality, zpravidla ty, jež se staly cílem německy mluvících exulantů, kteří zpravidla vytvořili nové osídlení, ale nikoli specifickou církevní komunitu. Jejich stopa obvykle rychle zanikla mezi okolním obyvatelstvem. Také ty lokality, kde se vyskytovala českojazyčná komunita, která neměla dlouhého trvání, spadají do této kategorie.

Většina rozsahu knihy však je soustředěna na desítku významných lokalit, kde vznikly samostatné exulantské sbory, které si udržely samostatnost a exulantský charakter až do 18. století, v některých případech ještě déle. Takové komunity se shromáždily buďto ve významných saských městech (Drážďany, Žita-

va), či ve vhodných venkovských lokalitách, často nového založení. S výjimkou Johanngeorgenstadtu jsou zde zkoumány hlavně českojazyčné kolonie.

Příběhy těchto sborů jsou samostatnými, velmi hutnými studii, založenými na rozsáhlém archivním materiálu úřední i soukromé provenience. Autorka nám přibližuje potíže, jaké měli exulanti se saskými úřady při získávání povolení k usazení i k založení sborů, stejně jako kompetenční i konfesní rozpory se státní luterskou církví, materiální nouzi jednotlivců i exilových sborů, vnitrosborové roztržky mezi lutersky ortodoxními a pietistickými frakcemi v průběhu 18. století a mnohé další. Každou kapitolu doplňují rozsáhlé prosopografické přílohy, shrnující údaje ze sborových matrik i další dostupné informace k jednotlivým členům sboru. Spolu s autobiografiemi vytvářenými jako svědectví víry (především v ochranovském okruhu) dávají nahlédnout do životních osudů obyčejných členů sboru, ne jenom kazatelů, predikantů a členů staršovstev.

Velmi pracná monografie tak znamenitě plní dvoji účel: poskytuje praktický, na fakta velmi bohatý přehled exulantských obcí využitelný k dalšímu bádání a současně věrně zprostředkovává příběh těch, kteří pro možnost udržení své víry volili cestu do neznáma, ztrátu podstatné části majetku a často celoživotní sociální pokles. Na rovině interpretace popsaných historických jevů je však možno vznést dvě námitky. Za prvé autorka implicitně přisuzuje německojazyčným exulantům luterskou konfesi, zatímco českojazyčným méně často novotrakvistickou a častěji bratrskou. Podezření z kalvinismu si u saských úřadů měli vysloužit pouze českojazyční exulantští duchovní, eventuelní případy u německy mluvících jsou opomenuty. Nikde není uvažována možnost, jak by se do exilového života zapojili starotrakvisté, přičemž právě jim mohla být nejbližší víra i liturgická a správní praxe saské státní církve. Snad jenom výskyt bratrských knih v knihovnách farářů umožňuje začlenit saský exil do teorií o česko-bratrské kontinuitě. Druhá námitka se týká úvah o roli češtiny v životě exulantských sborů. I když to nebude možné za pomoci dostupných pramenů jednoznačně posoudit, je na místě klást otázku, jakou roli hrála čeština v kolektivní identitě exulantských komunit. Byla na jejím základě vnímána i konfesní odlišnost od okolí? Identifikovala se ta či ona generace exulantů spíše s jazykem či s konfesí? Do jaké míry byla čeština chápána jako posvátné dědictví předků a do jaké míry jen jako nástroj? Do jaké míry byly exulantské komunity otevřené vůči okolní společnosti a jak moc se uzavíraly do ghetta?

Avšak i tyto otázky mohly být položeny teprve po přečtení recenzované knihy, odpověď na ně bude možné hledat teprve dalším bádáním postaveném nyní na velmi solidním základu knihy *Exulantská útočiště*.

Pavel B. Kůrka